

ЗМІНА НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВЕ МИСТЕЦТВО»

CHANGE IN THE EDUCATIONAL MATERIALS FOR STUDENTS OF THE SPECIALTY "CONDUCTING AND CHORAL ARTS"

У статті окреслюється потреба зміни навчального матеріалу здобувачів освіти спеціальності «диригентсько-хорового мистецтва». Відзначено, що сучасна діяльність українських хорових колективів здійснюється у вкрай складних соціокультурних умовах. Розгортання воєнних дій на території України унаочило важливість мистецтва, що здатне підтримувати людство в найважчі часи. Місія митців полягає в розвитку національного мистецтва, яке сприятиме інтегруванню української нації тощо. Це ідея чітко усвідомлюється всіма музичними діячами, завдячуючи чому відбувається зміна типу репертуару, що виконується хоровими колективами в процесі навчальної та виконавської діяльності. Саме тому зміни мають відбуватись і під час підготовки фахівців спеціальності «диригентсько-хорове мистецтво», які ще під час навчання у ЗВО здійснюють виконавську діяльність. Саме на основі композиторських авторських творів та народного музичного мистецтва студенти опановують такі компоненти програми, як «Сольфеджіо», «Гармонія», «Хорознавство», «Читання хорових партитур», «Робота з хором», «Спів» та ін. Відповідно, ці ж твори становлять основу виконавського репертуару студентських навчальних хорів. Моніторинг репертуару сучасних колективів виявляє тенденцію до реактуалізації козацьких пісень. У піснях, що належать до цієї групи творів, міститься той ідейний зміст, що корелює з боротьбою сучасних українців. Це і власне козацькі пісні, й інші пісні, що пов'язані з воєнною тематикою – солдатські, рекрутські пісні. Група творів, які сюди віднесені, характеризуються різними виконавськими та музичними особливостями, проте в тематичному плані вони охоплюють різні сторони життя козаків, солдатів, воїнів. Актуальності набувають не лише обробки народних пісень, аранжовані в різних стилізованих напрямках, а й авторські композиції, чий тематика, мелос, ритміка є дотичними до цієї групи фольклорних творів.

Ключові слова: пісня, хор, навчальний матеріал, репертуар, козацькі пісні.

The article outlines the need to change the educational material for students of the «conducting and choral art» specialty. It was noted that the modern activity of Ukrainian choral groups is carried out in extremely difficult socio-cultural conditions. The unfolding of military operations on the territory of Ukraine illustrated the importance of art, which is able to support humanity in the most difficult times. The mission of the artists is to develop national art, which will contribute to the integration of the Ukrainian nation, etc. This idea is clearly understood by all musical actors, thanks to which there is a change in the type of repertoire performed by choral groups in the process of educational and performance activities. That is why changes should also take place in the training of specialists in the «conducting and choral art» specialty, who perform performing activities even during their studies at the institution of higher education. It is on the basis of composers' original works and folk music that students master such components of the program as «Solfeggio», «Harmony», «Choir studies», «Reading choral scores», «Working with a choir», «Singing» and others. Accordingly, these works form the basis of the performing repertoire of student educational choirs. Monitoring the repertoire of modern collectives reveals a tendency to actualize Cossack songs. The songs belonging to this group of works contain the ideological content that correlates with the struggle of modern Ukrainians. These are Cossack songs, as well as other songs related to military themes – soldiers' and recruit songs. The group of works included here are characterized by various performance and musical features, but thematically they cover various aspects of the life of Cossacks, soldiers, and warriors. Not only the processing of folk songs, arranged in different stylistic directions, but also the author's compositions, whose themes, melody, and rhythm are related to this group of folklore works, are gaining relevance.

Key words: song, choir, educational material, repertoire, Cossack songs.

УДК 372.8: 786.8
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/58.2.13>

Піхтар О.А.,

канд. пед. наук, доцент,
завідувач кафедри музичного
та хореографічного мистецтва
Відокремленого підрозділу
«Миколаївська філія Київського
національного університету культури
і мистецтв»

Клюєва С.В.,

провідний концертмейстер кафедри
музичного та хореографічного
мистецтва
Відокремленого підрозділу
«Миколаївська філія Київського
національного університету культури
і мистецтв»

Кедіс О.Ю.,

заслужений діяч мистецтв України,
професор за наказом кафедри
музичного та хореографічного
мистецтва
Відокремленого підрозділу
«Миколаївська філія Київського
національного університету культури
і мистецтв»

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Сучасна діяльність українських хорових колективів здійснюється у вкрай складних соціокультурних умовах. Розгортання воєнних дій на території України унаочило важливість мистецтва, що здатне підтримувати людство в найважчі часи. Місія митців полягає в розвитку національного мистецтва, яке сприятиме інтегруванню української нації тощо. Це ідея чітко усвідомлюється всіма музичними діячами, завдячуючи чому відбувається зміна типу репертуару, що виконується хоровими колективами в процесі навчальної та

виконавської діяльності. Саме тому зміни мають відбуватись і під час підготовки фахівців спеціальності «диригентсько-хорове мистецтво», які ще під час навчання у ЗВО здійснюють виконавську діяльність. Зокрема уваги потребує питання виконання творів, які тематично та жанрово-стилістично сходять до козацьких пісень. Важливим завданням є висвітлення тих трансформаційних процесів, що спостерігаються в репертуарній політиці хорових колективів різного типу, як професійних, так і навчальних (студентських, учнівських тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання взаємодії мистецтва та політики,

специфіки та ролі мистецьких практик під час війни розкриваються в публікаціях А. Тормахової [5; 6]. Виконавсько-інтерпретаційні версії козацьких пісень досліджувалися сучасними авторами Н. Нарожною, О. Сіненко [4], Н. Регешею [3]. Значення хорового репертуару висвітлюється В. Чучман [7]. Особливості козацьких пісень розкриваються Л. Єфремовою [2].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Питання трансформації навчального матеріалу здобувачів освіти спеціальності «диригентсько-хорове мистецтво» та репертуару хорових колективів, у яких вони виступають, досі не здобувало висвітлення в методичних та наукових працях вітчизняних авторів.

Метою статті є висвітлення змін навчального матеріалу здобувачів освіти спеціальності «диригентсько-хорове мистецтво». Ця мета реалізується через виокремлення домінуючих напрямів розвитку репертуару сучасних українських хорових колективів, у яких можуть виступати студенти та випускники освітньої програми.

Виклад основного матеріалу. У сучасній музичній практиці відбуваються зміни в репертуарі хорових колективів. Цей процес здійснюється під впливом свідомого прагнення переорієнтувати зміст концертних програм відповідно до запитів слухацької аудиторії. В умовах, коли українська культура та ідентичність перебувають під загрозою знищення, зростає значення творів, які надають сил для подальшої боротьби, як фізичної, так і духовної. «Під час війни роль мистецтва в житті людини є ще більш важливою, адже воно формується під впливом політичних процесів та істотним чином впливає на свідомість» [5, с. 67]. Саме тому набуває актуальності питання вибору навчального матеріалу, на якому здійснюється підготовка фахівців спеціалізації «диригентсько-хорове мистецтво». Зокрема, музичні твори є основою набуття фахових компетенцій майбутніх хормейстерів та артистів хору. Адже саме на основі композиторських авторських творів та народного музичного мистецтва студенти опановують такі компоненти програми, як «Сольфеджіо», «Гармонія», «Хорознавство», «Читання хорових партитур», «Робота з хором», «Спів» та ін. Відповідно, ці ж твори становлять основу виконавського репертуару студентських навчальних хорів.

У зв'язку з російською агресією проти українського народу більшість навчальних закладів мистецького спрямування зайняли принципову позицію та відмовилися від включення до навчальної програми дисциплін творів російських композиторів. Зважаючи на наявність великої кількості музичних опусів закордонних та вітчизняних митців, написаних у різних жанрах, подібний крок не спричиняє проблеми нестачі репертуару. Українськими митцями за часів існування

нашої держави було написано чимало творів, які увійшли до скарбниці світової музичної культури, не кажучи вже про хорові композиції «класиків» вітчизняного мистецтва. Усвідомлений підхід до вибору навчального матеріалу, яку демонструють керівники, викладачі та студенти ЗВО, свідчить про стійку та чітку громадянську позицію. Лише деякі заклади вищої освіти, як Національна музична академія України імені П.І. Чайковського, стали темою для обговорення в медіа. Позиція частини музикознавців та керівництва ЗВО щодо постаті Чайковського та його можливої належності до української культури внаслідок етнічного походження композитора спричинила звільнення низки викладачів, незгодних із такою позицією. Також цей чинник унаочнив невідповідність стратегії розвитку молодих фахівців тим запитами, що формуються в сучасному суспільстві. Подібні проблемні ситуації підкреслюють необхідність вибору того музичного матеріалу, який буде допомагати інтегруванню всіх учасників навчального процесу, а не їхній дезінтеграції. «Одним із найдієвіших засобів консолідації хорового колективу є цікавий і самобутній репертуар. Вдалий добір яскравих, змістовних творів у якісних і водночас доступних для хору аранжуваннях зазвичай забезпечує диригентові левову частину успіху. Гарним твором завжди легше зацікавити хористів. У свою чергу, цікавість породжує бажання, а бажання в поєднанні з працею здатні наближати все нові й нові мистецькі горизонти» [7, с. 3].

Моніторинг репертуарної політики різних хорів унаочнює зростання зацікавлення українським фольклором. Хоча обробки народних пісень і раніше входили до репертуару хорових колективів (Національний заслужений академічний український народний хор України імені Григорія Верьовки, Академічний ансамблю пісні й танцю «Козаки Поділля», Академічний камерний хор «Хрещатик» та інші.), проте наразі активізувався інтерес до козацьких пісень. Ці твори становлять основу духовного спадку нашого народу. У піснях, що належать до цієї групи творів, міститься той ідейний зміст, що корелює з боротьбою сучасних українців. Зазначимо, що до козацьких пісень належать композиції, які були створені за часів українського козацтва. Також до цієї рубрики доречним буде зарахувати й інші пісні, що пов'язані з воєнною тематикою – це солдатські, рекрутські пісні. Цей масив творів фактично був під забороною в радянські часи, зокрема, в період з 1932 року. Їхня циркуляція в музичній практиці сьогодення дає змогу не лише нагадати про них слухацькій аудиторії, а й фактично компенсувати період, коли вони були штучно вилучені з обігу. «Відбувається реактуалізація мистецьких творів, створених у довоєнні часи, що здобувають нового життя. Виникають нові візуальні та аудіальні

артефакти, тематика яких висвітлює актуальні для сучасної української культури теми. Основою для них постають фрагменти бойових дій, перемоги та героїчні вчинки, страждання та мрії українського народу» [6, с. 73–74]. Нерідко в процесі функціонування в музичній культурі, давні джерела набувають сучасних рис. Або авторські твори стають популярними та відомими широкому загалу, унаслідок чого вони сприймаються як народні. Так, наприклад, пісня «Ой, у лузі червона калина», яка стала гімном Українських січових стрільців, за однією з дослідницьких гіпотез була створена Степаном Чарнецьким або Михайлом Гайворонським на початку ХХ століття, а в останні десятиліття в ній додалися нові куплети. «Ця пісня стала народною, загальновідомою та такою, що є символом боротьби українського народу. Наприкінці 1980-х років до пісні було додано ще один куплет – «Не хилися червона калина», авторами якого стали Надія Світлична та Леопольд Яценко. Саме в такій версії її виконав та записав хор «Гомін»» [4, с. 121].

Музичні особливості козацьких пісень дають змогу розділити їх на декілька груп за принципом виконавства, темпом, характером тощо. Це гуртові похідні (маршові), ліричні сольні-хорові, сольні ліричні, багатоголосі сольні-хорові. Настільки значна диференціація творів зумовлена й відмінністю їхньої тематики. «Основні сюжетні мотиви – боротьба з ворогами, проводи козака до війська і труднощі подорожування, поради батьків, розлучення з рідними й коханою дівчиною, передбачення подальшої долі, полон, перебування у в'язниці, втеча з неволі, військовий побут, туга за рідною домівкою, смерть на чужині. Окреме місце в сюжетах посідає образ коня – вірного товариша в бою і мандрах» [2]. Їхня тематика ілюструє всі етапи життя, боротьби й навіть смерті воїна. Унаслідок цього стає зрозумілим, що до цієї групи належать фактично всі твори, які стосуються військової справи.

Проаналізувавши той масив творів, які використовуються під час підготовки фахівців спеціальності «диригентсько-хорове мистецтво» та їхнього концертного виконавства, можна простежити циркуляцію масиву козацьких пісень, які, однак, по-різному інтерпретуються. Це можуть бути обробки народних пісень, аранжовані для хорового складу, що є найбільш поширеним жанром. Знаковими стали пісні, у яких йде мова про козацьку силу, мужність, славетні перемоги. Зокрема вже згадувана пісня «Ой, у лузі червона калина» набула надзвичайної актуальності за останній рік. Вона виконувалася такими колективами, як Національний заслужений академічний український народний хор України імені Григорія Верьовки, Волинський народний хор, хор «Бревіс», військовий оркестр Повітряних Сил Збройних

Сил України та три хори міста Вінниця, що було зафіксовано та поширено на різних медіа каналах. Важко перелічити всі варіанти інтерпретації пісні студентськими хоровими спільнотами, які також виконали її. Стиль аранжування може істотним чином варіюватись – від дотримання норм класичної гармонії до превалювання джазово-естрадних акордових вертикалей.

Багато хорових колективів, як професійних, так і навчальних, звернулися до пісні «Пливе кача по Тисині». Будучи музичним символом пам'яті тим, хто загинув під час Революції Гідності на Майдані, вона актуалізувалася і під час війни в Україні. «Пісня «Пливе кача по Тисині» є піснею, що в культурі ХХІ століття набула особливого значення. Вона стала символом боротьби українців за свободу, трагічної загибелі героїв, які не зламались, прагнучі до останнього відстоювати власні ідеали заради майбутнього» [3, с. 123–124]. Це рекрутська пісня, яка в тематичному плані може бути визначена, як поховальна. Тужлива лемківська пісня була віднесена у 2014 році до Параду Дня Незалежності України. Її виконували провідні українські (Чоловіча хорова капела ім. Л.М. Ревуцького, Заслужений академічний Закарпатський хор), а також закордонні колективи. Зокрема у 2022 році її заспівав Камерний хор Університету імені Адама Міцкевича (AMU Chamber Choir -Познань, Польща). «У сучасному музичному просторі існують доволі різні інтерпретації пісні – ансамблеві, хорові тощо. У кожній із них відбувається власне прочитання даної пісні, що проявляється на рівні форми, структури, окремих елементів музичної тканини. Незмінним є використання базових компонентів – інтонаційно-ритмічної організації тощо. Так само стабільним чинником лишається образно-сміслові навантаження композиції» [3, с. 124].

Окрім включення народних пісень у якості навчального матеріалу доречним буде звернення до авторських творів, які побудовані на фольклорному матеріалі. Це й хорові концерти, і твори кантатного типу, у яких пісні використано в якості основи для тематичного плану. Або використано такий інтонаційно-ритмічний комплекс, який близький до фольклору. Наприклад, Микола Опанасович Балема (український диригент, композитор, педагог) є автором великої кількості творів, які за своєю специфікою близькі до фольклорних джерел та оспівують часи українського козацтва. У тому числі й пісень «Козацькому роду нема переводу», «Стоїть козак на чорній кручі», «Ми твої, Вкраїно, козаки» [1]. Також чимало творів написано українськими митцями, у яких розкривається тема любові до рідного краю. Зокрема в кантаті Лесі Дичко «Краю мій рідний» представлено історію формування нації, боротьби та страждань, що передається через музичні інтонації, близькі до фольклору.

Висновки. Вкрай актуальним завданням сучасної музичної педагогіки є перегляд навчального репертуару, який використовується в процесі підготовки фахівців спеціальності «диригентсько-хорове мистецтво». При опануванні обов'язкових дисциплін має робитись акцент на творах, які сприятимуть інтеграції нації. Вибір композицій має здійснюватися у такий спосіб, аби розвивати артистизм молодих виконавців, відповідати запитам слухацької аудиторії та загальній стратегії просування українського мистецтва. Моніторинг репертуару сучасних колективів виявляє тенденцію до реактуалізації козацьких пісень. Група творів, які сюди віднесені, характеризуються різними виконавськими та музичними особливостями, проте в тематичному плані вони охоплюють різні сторони життя козаків, солдатів, воїнів. Актуальності набувають не лише обробки народних пісень, аранжовані в різних стильових напрямках, а й авторські композиції, чиї тематика, мелос, ритміка є дотичними до цієї групи фольклорних творів.

Напрямок подальших перспектив дослідження може включати огляд авторських творів українських митців, які побудовані на матеріалі козацьких пісень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Балема Микола Панасович. URL: <http://kultura.km.ua/baletam> (дата звернення: 13.03.2023).
2. Єфремова Л. О. Козацькі пісні. *Енциклопедія Сучасної України: онлайн-версія / редкол.: І. М. Дзюба*

та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2013. URL: <https://esu.com.ua/article-8097>.

3. Рєгеша Н. Виконавсько-інтерпретаційні версії пісні «Пливе кача по Тисині». *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Музика в діалозі із сучасністю: освітні, мистецтвознавчі, культурологічні студії» / Materials of the International scientific-practical conference «Music in dialogue with the modernity: studios of educational, art history, culturological»*. Київ: КНУКіМ, 2022. С. 123–124.

4. Сіненко О.О., Нарожна Н.І. Виконавські інтерпретації пісні «Ой у лузі червона калина». *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Музика в діалозі із сучасністю: освітні, мистецтвознавчі, культурологічні студії» / Materials of the International scientific-practical conference «Music in dialogue with the modernity: studios of educational, art history, culturological»*. Київ: КНУКіМ, 2022. С. 120–122.

5. Тормахова А. М. До проблеми взаємодії мистецтва та політики в контексті сучасної культури. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури й мистецтва: наук. журнал*, 2022. №2. С. 64–68.

6. Тормахова А.М. Мистецькі практики під час війни: український вимір. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*, 2022. Випуск 41. С. 70–75.

7. Чучман В. Ліричні та жартівливі пісні в обробці для дитячо-юнацького хору. З репертуару вокальної групи «Чорнобривці» Львівського мистецького центру «Веселі черевички»: Навчально-методичний посібник. Львів: Растр-7, 2021. 124 с.